

UDK 821.163.41.09Pešić S.

Snežana Šarančić Čutura

Pedagoški fakultet u Somboru, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija

sarancic.cutura@gmail.com

FRAGMENTI O INTERTEKSTU PESNIČKOG DELA STEVANA PEŠIĆA

U radu je ukazano na reflekse slovenskog mitološkog nasleđa i folklorne tradicije u pesništvu Stevana Pešića. Kao semantički i ekspresivno aktivan citatni i intertekstualni sloj autorskog iskaza, mitsko i usmenopoetsko pesničko iskustvo Pešićevo delo čini osobenom reaktualizacijom arhetipskog jezika. Ona je posebno izražena u kontekstu pesnikove duhovne zaokupljenosti simbolikom meseca, nebeskog, astralnog, zemnog, zavlačajnog, kao i u kontekstu njegovog senzibiliteta za oneobičenu i naivnu sliku sveta. Time se Pešićevo pesništvo uvodi u domen složenih istraživanja međuodnosa usmenog i pisanog, kolektivnog i individualnog, arhaičnog i modernog.

Ključne reči: Stevan Pešić, poezija, mesec, usmena književnost, folklor, mit, iracionalno, naivno

This article examines reflections of the Slavic mythological heritage and folk tradition in the poetry of Stevan Pešić. This semantic and expressive referential and intertextual vein in the author's writings, and the mythological and oral-poetic aspect of his works make them a unique re-actualization of archetypal language. This is particularly evident in the context of the poet's spiritual preoccupation with lunar, celestial, astral, earthly, and indigenous symbolism, as well as in the context of his sensing an unusual and naïve image of the world. As such, Pešić's poetry is situated in the domain of complex explorations of the interrelations of oral and written, collective and individual, and archaic and modern.

Keywords: Stevan Pešić, poetry, the moon, oral literature, folklore, myth, irrational, naive

U srpskoj kritičkoj recepciji književno delo Stevana Pešića (1936–1994), stvaraloca koji je znao »i umom i zaumljem, da jest ona fina, odabrana ruka i duh, kojemu je dano ispisivati univerzum« (Ostojić 2013: 140) – nalazi se u paradoksalnom položaju. Istovremeno je i zgurano na marginu interesovanja i praćeno rečju koja se nije kolebala da potvrdi značajnost i izuzetnost, naročito kada se bavila povlašćenim prostorima njegovog književnog rada – putopisnom prozom i tekstovima za lutkarski teatar.

Za većinu kritičkih napisa Pešić je bio i ostao strastveni putnik predan istočnjačkoj filozofiji nematerijalnog bogatstva, čovek koji je putovao i pisao »da bi našao izlaz iz istorijskog košmara« (Basara 1985: 9). *Katmandu* (1982), knjiga koja preobražava lično iskustvo u fikcionalni diskurs o unutarnjem putovanju subjekta (Gvozden 2013: 21), uz *Svetlo ostrvo* (1984), *Tibetance* (1988) i posthumno štampan *Put u Radžistan* (1997) – seže do statusa kulturnog dela srpske poetski intonirane putopisne proze.

Dramski tekstovi za decu i tekstovi za lutkarski teatar, iznikli iz Pešičeve »beskrajne, apsolutne vere da u mrtvoj materiji postoji život koji lutkar na sceni mora da probudi a ne da joj ga udahne« (Stanković 1994: 8), pripadaju najnagrađivanijim delima tog tipa u Srbiji (Penčić-Poljanski 2008: 18). *Petlom sa repom duginih boja, Čudesnim vinogradom, Krilatom kravom, Čudnim čudom, Gradom sa zečjim ušima*, da se pomenu tek neki naslovi, Pešić je oblikovao »novu teatarsku poetiku pozorišta za decu suprotstavljenu antipoetskom realizmu i njegovoj nemilosrdnoj logici« (Kravljanac 1982: 29). I tragedija *Omer i Merima* (1971), i tragedija/monodrama *Darinka iz Rajkovca* (1976), i drama *Tesla ili prilagođavanje anđela* (1993) – dobijale su kritički sud dalek od ravnodušnosti. Tako je *Darinkom iz Rajkovca*, po osećanju Maje Dimitrijević (koja je nosila glavnu ulogu od praizvedbe u Ljubljani 1975. godine), Pešić dokazao da tragedija jeste moguća i u stoleću koje je iznad svega u duhu farse (Dimitrijević 1994: 8), i, po mišljenju reditelja komada, dao »monumentalnu tragediju« čija bit staje u sintagmu »savremeni sofoklizam« (Belović 1994: 8).

Ni njegovo romaneskno i pripovedno delo nije ostalo bez odjeka. Roman *Sarat i Vipuli* (1984) o ljubavi zapisanoj u legendama Sri Lanke, o ratu, ljubomori i nemoći bogova, varljivoj ljudskoj sreći, prolaznosti i smrti – pročitano je kao poetski mozaik od suština kojima se literatura odvajkada bavi (Jeknić 1987: 138). Pripovetke o usudu pisca, sabrane u *Dopisivanju sa bogom* (1991), fikcionalizuju svetske i srpske klasike i uspevaju ih, uz niz literarnih anonimusa – simbola stvaralačkih i poststvaralačkih previranja – splesti u jedan paralelni i intenzivno živi svet (Ostojić 2013: 143). Konačno, za Pešičevu *Veliku knjigu* o rodnom Kovilju, zamašnu i fizičkim obimom, i imaginacijskom, i narativnom strukturom, kazano je da »pripada krugu sveobuhvatnih duhovnih proizvoda kakvi su *Stari zavet, Mahabharata, Ramajana, Ilijada* i *Odiseja*« (Čurčić 2013: 89).

Međutim, u srpsku književnost Pešić je najpre stupio kao pesnik. Čim se 1965. godine pojavio na literarnoj sceni knjigom *Mesečeva enciklopedija*, jedan od najranijih kritičkih prikaza postavio ga je na razmeđe talenta za kopiju (ponajpre u smislu »kalemljenja« atmosfere, melodije i neposrednosti usmene romske poezije u uvodnom ciklusu), i istinskog talenta (Zubac 1966: 13). O *Mesečevoj enciklopediji* pisano je i kasnije. Njena »prijemčiva ležernost i rasprisanost, nadasve neponovljiva začaranost i vedrina iza koji se krila iskonska mudrost« prepoznata je kao kvalitet i duh za kakav »ona slavljena, oficijelna poezija (osim Popine) tada nije znala, a nije, po svemu sudeći, u svojoj neretkoj umišljenosti i celomudrenosti, ni htela da zna«; naglašena je istančanost varijacija šagalovske fantastike i Pešičevo »izvanredno poznavanje savremene poezije (ne samo Lorkine)«; rečeno je da u njegovom traganju za zagonetkom meseca »ima manje tragova nemačkog ekspresionizma [...], koji je znao da bude i hladan, zastrašujući, a više, možda, ima onog melijesovskog (hudinijevskog), iluzionističkog, magičnog duha očitovanog u prvom desetleću ovog veka« (Rastegorac 1994: 8). No, kada sve sabere, ova knjiga bivala je kritička provokacija tek po izuzetku. Nevidljiva u rekapitulacijama savremene srpske poezije, ostavljena je u »šumnom komešanju« treće posleratne generacije (Palavestra 1972: 173).

U svakom slučaju to što Pešić za života nije objavio više nijednu pesničku knjigu, ne znači da poeziju nije pisao. Do nedavno široj čitalačkoj publici nepoznatog Pešića predstavlja *Dud u Kovilju* (2015), izbor neobjavljenih pesama i poetske proze koja se »po duhovnosti, čistoti i nevinosti osećanja obraća dečjoj svesti« (Đerić 2015: 94), a priređen na osnovu autorove rukopisne zaostavštine. Iako se time ne dokazuje njegov smišljen ulazak na području lirike za decu, pa ni bezrezervno pripadanje dečjoj poeziji (što uslovno menja odluka D. Radovića da Pešićeve pesme *Kata* i *Dud u Kovilju* uvrsti u *Antologiju srpske poezije za decu*), teško je zaobići najmanje dva razloga zbog kojih ne može biti govora o hirovitom izletu. To je, najpre, opšta kulturna atmosfera koja je 60-tih godina XX veka bila više no zaintrigirana poetikom naivnog,¹ a potom Pešićev izrazit sluh za konceptualizaciju književnog dela po sazvučjima naivnog pevanja i mišljenja. To najdirektnije dokazuje njegovo istraživanje lutkarske dramaturgije i u njoj prisutnog, kao i u poeziji, predavanja snovidnoj, ludističkoj, začudnoj perspektivi.

Oba dela, i *Mesečeva enciklopedija* i priređena rukopisna Pešićeva pesnička zaostavština, predstavljaju autoreferentno polje. Pa ako i nije svesno prorokovalo budućeg putopisca, pripovedača, romanopisca i dramskog stvaraoca, to polje je nagovestilo osnovne poetičke linije kojima će se potonje Pešićevo stvaralaštvo kretati. Neke od njih – promišljanje mitskog i folklornog iskustva i to kao energije individualnog pesničkog čina – ovde su u središtu interesovanja. Pri tom, pitanje šta sve zaista čini intertekst Pešićevog dela, posebno kada se izmesti iz nacionalnog korpusa i slovenskog usmenopoetskog nasleđa i uvede u domen svetske književnosti, mitologije i religije, zasebna je tema koja se ovde neće krnjiti.

Polazeći od naslovne sintagme prve Pešićeve knjige, a tako i od jezgrovito formulisane intencije iskazivanja pesniku bitnog, pogled se najpre zadržava na mesečevim licima stvorenim u imaginacijskim prostorima individualne, i u njoj prelomljene kolektivne maštene zaokupljenosti noćnim svetilom. Tim pre jer se zagledanost u nepobitni simbol kosmičke promenljivosti i mnogolikosti koja uslovljava zemaljski svet, nameće kao konstruktivni književni princip.² U njegovom srcu je stapanje disparatnog, igra kontradikcije i ambivalencije, napon neobičnosti, iznenađenja, kontrapunkta. On se vidi i u emociji, i u literarnoj tehnici, u jedinstvu naivnog i mudračkog, čulnog i apstraktnog, vedrog i fatalističkog, opojnosti animizma i predskazivanja nestanka sveta, bezazlenog oneobičavanja tek čuđenja radi i lomljenja uma iracionalnim zamasima... Iz pronicanja u lunarnu ritmiku, kojoj duguje sveopšte otkrivanje »većine ideja cikličnosti, dualizma, polarnosti, opozicije, sukoba, ali takođe i izmirenja suprotnosti, *cioncidentia oppositorum*« (Eliade 1986a: 138), i ovde nastaju brojna pesnička svedočanstva da spokojnog egzistiranja pod zvezdanim nebom nema bez nekog vida očuđenja i nadrealnog izzglobljenja, baš kao što ni uznemirujuće predstave ne ostaju ledeni fantastični ponori bez prozraka ljudski toplog, bez lekovitog dodira ironijskog

¹ Rasprave o detinjstvu i književnosti za decu u kontekstu kulturnih i literarnih pomeranja, intenzivirane u drugoj polovini pedesetih godina XX veka, u šezdesetim i ranim sedamdesetim dostižu vrhunac. Pišu ih D. Radović, D. Kiš, B. Miljković, M. Danojlić, H. Tahmišić, B. V. Radičević, G. Vitez, B. Čosić, D. Cvitan, V. Milarić i mnogi drugi (Ljuštanović 2009).

² Iako će tu zagledanost i komunikaciju sa mesecom autor kasnije sa setom doživljavati kao mladalačku sposobnost (Pešić 1982: 83), a katkad i kao vlastitito, davnašnje literarno »buncanje« (Pešić 1991: 227).

i humornog, ili bez malenog otiska naivnosti. Tako luk kojim *Mesečeva enciklopedija* i *Dud u Kovilju* koncipiraju poetski identitet meseca sjedinjuje krajnosti. Od poricanja svega što mesec uznosi u romantičnom štimungu (te se ovde pomalja kao bestidni ili tek rasejani sablažnjivač dok nečujno prilazi damama – raskopčan, *velik i kosmat* – Pešić 1965: 42), do lirske sublimacije blagosti i blagodeti, katkad i melanholične opne. Ili drugačije: od izvora apokaliptičnog svršetka, do sinonima locusa utehe (*Utopiše se moje brige/U mesečevoj vodi što dolazi/Sa radosnog sveta* – Pešić 2015: 11). Ili ovako: od fantastičkih percipiranja njegove pojavnosti, mirisa, zvukova i boja, do pitomih lirskih antropomorfizacija u liku sadruga i sagovornika detinjstva ili veseljaka koji cele noći čeka nevestu dudovog lista – posve u duhu spoznajne i emotivne asimilacije iz koje detinjstvo (i pesništvo koje ga se ne odriče) kreira vlastite odgovore o mesečevoj prirodi, značenju i ulozi (Ljuštanović 2017: 396).

Mada uvek ostaje dilema koliko će razumevanje pesničkog iskaza zaista dobiti pobranjem ukrštaja autorskih sa mitološkim i usmenopesničkim predstavama, njihovo ignorisanje čini se nedopustivim. Dakako, postoje slučajevi u kojima ih je lako prećutati. Primera radi, za doživljavanje pesme Pupavac (Pešić 1965: 8) kao radosne panhumanističke identifikacije na relaciji kosmičko–životinjsko–ljudsko–predmetno ne znači mnogo odgonetanje je li Pešić nehотиčno ili namerno transponovao vezu između meseca i ptice/jajeta/gnezda, konkretno i ptice znane kao pupavac, a koja je zasvedočena u folklornoj frazeologiji i tradiciji zagonetanja (Mršević Radović 2008: 2).

Međutim, načelno prećutkivanje mitskog i folklornog kao uistinu aktivnog citatnog fonda, dokinulo bi priliku za spoznavanje semantičke slojevitosti i izražajnosti pesništva koje računa i na arhetip kao deo vlastite strukture.

Zato vredi povodom detalja o spremnosti *davanja sestre mesecu, veselom i brkatom* ženiku (Pešić 1965: 9), pa ma on bio tek obličje čergarskog zavodnika – iz jedne od pesama koje zrače hedonizmom dok traje besana koviljska noć – u registar inicijalnih izvora i poticaja uneti usmenolirske nebeske proševine i svadbe koje ljudsko i kosmičko ujedinjuju u svetosti braka (Pavlović 1989: 195–207; Karanović 2010: 14). Uvezan sa tom tradicijom na način koji odiše uzgrednošću, pomenuti detalj posvedočio je najčešći tip Pešićevog dijaloga sa folklornim: suštinski netendenciozan i nenametljiv, takav da semantički i estetski potencijal »sagovornika« ostavlja u statusu refleksno aktivnog mehanizma kom čitalac i može i ne mora pridati značaj. U ovom primeru taj se mehanizam pokazao kao neka vrsta arhajske elipse za dosezanje ponoće lirske atmosfere, za njen klimaks – pesnikovo čuvstvo ženske senzualnosti, dostojanstvenosti i lepote kojoj tek uloga »nebeske neveste« jeste ishodište.

Takođe, u uvodnoj slici naredne pesme vredi prepoznati trag folklornih kazivanja o »groznoj Mesečevoj pogibiji« (Nodilo 1981: 146):

Mesec, veliki pas
vukao se okolo.
Lobanja mu je sekirom zasečena
– nisu je mogli izvaditi; sekira

stoji zaglavljena u Mesecu –
 i krv kaplje
 po zemlji i gradovima.
 'Negde miriše zumbul', rekoše ljudi.
 Žene su skupljale mesečevu krv u korita
 da kupaju novorođenčad.
 Te godine rođeno je mnogo dece
 Nisu znali šta će s njima. (Pešić 1965: 50)

Bez uključivanja poznatih mesečevih »ubica« iz predanja, bez dramatike usmenih narativa koji opisuju patnju meseca kom onostrana bića i zveri komadaju telo ili ga ubadaju gvozdenim vilama sve dok »ne pusti krv« i »pocrveni« (Janković 1951: 111; Đorđević 1958: 42), pesma i dalje apostrofira taj deo usmenog nasleđa. U isti kontekst ulazi i imaginacijsko dešifrovanje »pega« na punom mesecu u zoomorfnom ključu (između ostalog i kao psa – Janković 1951: 108). Oba segmenta, bila vidljiva ili nevidljiva čitaocu, udenuta su u ono što mu ipak ne promiče: fatalistički postavljenu scenu. Ipak, čini se da izazov tumačenju narasta sa poslednja četiri stiha koja slede nakon ambijentalne i emocionalne sinkope ostvarene zasitnim sveprisustvom mirisa zumbula. Upravo taj simbolički znak čini smislenom interpretaciju koja u mesečevoj »krvi« vidi apotropijsku tečnost, a ceo prethodni prizor kao oživljavanje mitske matrice o umirućem božanstvu koje svojim nestajanjem plodi svet. No, kada se uvaži ambivalentnost u poimanju dejstva mesečevih faza na zemaljski život, nagovešteno kupanje u mesečevoj »krvi« raspoznaje se kao oblik uskog prolaza i ka ritualnoj praksi i obrednom postupanju sa zaštitnom magijskom funkcijom, ali i ka pozamašnom katalogu verovanja u koban uticaj mesečeve svetlosti. U tom rasponu smeštena su verovanja o presudnoj ulozi meseca u kosmobiološkom ritmu rađanja, pa i ona koja kažu da će dete rođeno na »star«, »rasipan« mesec živeti sirotinjski, bolovati ili brzo umreti (Vaseva 2002: 27–54). Tu je i običaj da se dete na granici života i smrti iznosi u noći punog meseca da mu on odluči sudbinu (Janković 1951: 102). Tu je, svakako, i široko rasprostranjeno čuvanje novorođenčeta da ga slučajno »ne ogreje mesečina i ne ispije« jer će tad ili oslabiti ili umreti (Đorđević 1958: 37; Tolstoj 2001: 355). Zato se pojačava nedoumica šta je zapravo pristiglo kroz onaj uski prolaz i kuda je to pesmu u celosti odvelo: da li ka pohvali vitalizmu kosmičkih mena u obnavljanju čovečanstva, ili ka jezovitoj noćnoj slici, ako ne baš pripremanog masovnog čedomorstva, ono svakako kolektivnog predavanja dece razornom dejstvu meseca. Ostavljen na raskršću takvih utisaka, čitalac biva uveden u središte Pešićevih iracionalno-snovidnih razgovora sa arhetipskim signalima koji ne dopuštaju jednoznačna objašnjenja, baš kao ni emocionalnu i intelektualnu distanciranost.

Delimično drugačiji ishod sjedinjavanja autorskog i folklornog postoji u pesmi o čudesnoj ciganskoj violini *strica Buše* napravljenoj od *crvenog mesečevog drveta*, od čijeg zvuka su *ptice začutale*, a nebeske krave *uzdisale* pa *sišle sa neba u Kovilj* da bi ih Ciganke pomuzle *I deca više/Nisu plakala gladna* (Pešić 2015: 48). Možda nije neophodno nagadati postoji li ovde variranje drevnih predstava o mesecu kao hranitelju koji se manifestuje u teriomorfnim obličjima od kojih je, bar u indoevropskom kontekstu, krava najpoznatije (Čajkanović 1994b: 335), ili o mesečini kao mleku nebeske

krave (Nodilo 1981: 598–599; 615) i kravi kao emanaciji božanskog što, kao pamćenje postojbine, istrajava u svesti romske kulture. Možda, takođe, nije neophodno u datim stihovima videti refleksi zagonetki koje atmosferskim pojavama (oblacima i kiši) često daju odgonetku »krava« što »hoda po nebu i donosi zemlji mleko« (Đurić 1990: 17) zbog čega bi, dakako u posrednom smislu, muzika *strica Buše* dosegala obrednu težinu. I bez svega toga data pesma ostaje uverljiva reč o iluziji gladi sve dok postoji sitost duše hranjene maštenim obiljem. U takvom svetlu doživljena ona čuva nit sa pričom pričanom od Orfeja do svirala bajkovnih junaka koje mogu oživeti mrtve (Careva kći ovca), pokoriti vile (Vilina gora), nagnati kamenje i drveće da »počne šikati« (Car Dukljan), uopšte, sa svakom pričom o čudesnom dejstvu muzike – nematerijalne spone sa željenim i žuđenim. No, sa uključivanjem pomenutog interteksta pesma razotkriva vlastito duplo dno: na površini ona je sva u pulsiranju bajkovnog i hranljivosti zalagivanja; u dubini ona je dijalog sa magijskom i mitskom kodifikacijom ljudske egzistencije.

Takođe, vredni pretpostaviti da arhetipski govor o mesecu kao putniku, zvezdanom pastiru, osabljanom junaku, ratniku, mladoženji, svetlosnom pretku (Nodilo 1981: 136; Pavlović 1989: 198), nije zanemao kada se uveo u infantilni prosede stihova o obučaru koji krpi đon putnikove čizme, krpi da ne dokrpi:

Veliku crnu čizmu
 Koju Mesec uveče obuje
 I pođe preko sveta
 Ujutru se vrati
 Poderanog đona
 Evo gomile eksera
 Jedan ekser ukucam
 Drugi pojedem
 Jedan ukucam drugi pojedem
 Obuo Mesec čizmu
 Nije dobro pokrpljena
 Đon se jedva drži
 Ja utekoh
 Hoće Mesec da me bije. (Pešić 2015: 40)

Ovakva transformacija mesečevih antropomorfnih obliča iz tradicionalne kulture uslovljena je dečje prisnim kontaktnim povezivanjima sa nebeskom misterijom koja se profaniše do ruba komike. No, premda je mesec »preveden« u pomalo smešno, dopola obunenog progonitelja, pesma nije šaljiva kosmička epizoda. Budući da upućuje na nekoliko prepoznatljivih fragmenata bajkovnih siževa (o junacima koji se nađu u gostima/službi u sunčevim/mesečevim dvorima; o inicijacijskim iskušavanjima u kući onostranog/neljuskog bića; o nevoljnom pristajanju da takvim bićima budu poslani »na nauk«; o junakovom poricanju da je zanat izučio – v. Prop 1990), isprovocirano je razmišljanje o njihovoj ulozi u ispovesti Pešićevog »obučara«. Ako ovde postoji samoidentifikovanje lirskog subjekta kao srećnika koji je stekao/ukrao/pojeo delić tajne kosmičkog putnika, to ga neće učiniti ni mesečevim dvojnikom ni naslednikom, ali će biti na tragu najopštijeg Pešićevog promišljanja o lutalačkom usudu progonjenog. Tu

negde je i odgonetka što lične, što pesničke sudbine uopšte. Otuda ova, naivnom vizurom stvorena subverzija kosmičkog ritma zbog koje će svet obilaziti ćopavi, ozlojeđeni mesec, otežava od implicitnog autobiografskog i autopoeitičkog jezika.

Ni otisak etnoloških predanja ne može se zanemariti u brojnim Pešićevim oživljavanjima mitopoetskih interpretacija mesečevog uticaja na svekoliki život. Izdvaja se tek jedan primer, odlomak iz poetske proze *Mesec i biljke*:

Bunar je sveta. Od njegove mokre svetlosti trava je sočnija. Vlatalo žito je prvi sprat njegove kuće. Šuma mu je nevesta: vukovi je češljaju, jezero drži ogledalo. Gde je polje kojim ne ide? Pre prve brazde on je bio. Stariji je od setve i žetve. On mesi hleb, dan peče. [...] Ljubičica je otrešena kap rose sa vrha mesečevih prstiju. Ruža: Mesec se ugrizao za usnu. Kovilje: kosica mesečevog novorođenčeta. (Pešić 1965: 47–48)

U većini ovakvih primera nema direktnog preuzimanja folklornog »teksta«, ali ima srodnog postupka utemeljenog na imperativu da se poreklo stvari razjasni metaforom, lirizmom, humorom, fantastikom, ima poverenja u izražajnost detalja i u lepotu sveta koja je tajna nad tajnama i kao takva većito gladna autentičnih, neočekivanih pesničkih razrešenja.

Zato i u slici arhajskih dimenzija: »Baba prede na preslici sa točkom vunu sa Meseca. Baba se zaradila a vune-mesečine je sve više: jao moljaca!« (Pešić 1965: 41), vredni čitati eho usmene tradicije. Ponajpre etnološkog predanja o neposlušnoj prelji koju je mesec za kaznu »privukao« sebi i njen lik zauvek ostavio na svom (a koje se u usmenim etiologizacijama varira što zarad objašnjenja postanka »šara« na mesecu, što prirodne pojave kada svake jeseni »po zraku lete beli konci mesečevi – to je pređa one devojke« – Knežević 1981: 56). U navedenoj slici posredno istrajava i opštepoznata antropomorfizacija meseca kao čobanina ovcama, sačuvana u zagonetkama (»Polje nemereno, ovce nebrojane, među njima čoban rogonja« – nebo, zvezde, mesec). Od toga, čini se, polazi pesnička simbolizacija astralne svetlosti kao nebeske ostrižene vune u mesečevom posedu. Konačno, niz asocijacija koje sklop baba–pređa–mesec izaziva, dovodi do uverenja da čitaocu na uho zašaptava simbolički govor drevnog ženskog božanstva i mitske figure (Matić 2010: 131–38) koja je nadzirala ženske radove i ostala upamćena u živoj reči (recimo, kao »baba s kuđeljom« u zagonetkama). Pesničko objašnjenje nastanka meke svetlosti mesečeve, a to jeste jedna od Pešićevih namera, povezano je sa zanosom stare prelje, a tako i sa tradicionalno shvaćenom sakralnošću ženske manipulacije predivom na preslici/vretenu kao višestruko simbolički i magijski markiranom objektu (Karanović, Pešikan Ljuštanović 1994: 9–17). Komičko-ironijski, pa i parodijski destruktivan kontrapunkt u finalnom segmentu Pešićevog zapisa (»jao moljaca!«) ne zagriža u poetičnost, idejnost i semantiku svih ovih intertekstualnih aluzija. Kao efektan potez, nalik na golo trivijalizovanje, on postiže najmanje dve stvari: prvo, ukida mogućnost probijanja sentimentalno-patetične note koja bi se uz svaki govor o mesečini lako mogla javiti, a drugo, i mnogo važnije, mitsku priču uvodi među posve bliske, svakodnevnne činjenice ljudskog života.

Istina, a sasvim u duhu Pešićeve stalne igre kontraudarima, postoje u njegovom delu obnavljanja govora o rasapu kosmičkog sistema i čoveka u njemu, biblijski bojene

najave zemaljskog kraha i kraja. Takav je san o Zemlji koja skreće sa svoje putanje, *valja se mračnim prostorima i odlazi* (Pešić 1965: 23), a koji će godinama kasnije spominjati u *Katmanduu* kao zapamćeno panično osećanje da »stoji sam, u Ničemu. Slika smrti, ali kao u ogledalu: obrnuta« (Pešić 1982: 213). Takva je fantazmagorija o razornim vetrovima iz mesečeve »fijoke«. Takav je i niz fatalistički kondenzovanih svedočenja u Viđenjima, završnom poetskom ciklusu *Mesečeve enciklopedije*. Slutnje, obznanjivanja i prorokovanja svršetka sveta, retorički i figurativno povišena, krajnje uslovno zazivaju usmeno epsko i lirsko pevanje, ili eshatološko predanje koje se bavi istom temom (Milošević Đorđević 1971: 176–203; Ajdačić 1983: 266–68; Dragojlović 2008: 324–44). Ovde izostaje eksplicitno imenovanje ljudske grešnosti koje višu silu nagoni na uništenje čovečanstva ne bi li se pokajalo i u vrlini obnovilo (po najpoznatijem modelu usmenog pevanja o »poslednjem vremenu«). Pešić ne problematizuje pseudoetiku vlastitog doba kao istorijske etape koja pristiže do apokaliptičnog preokreta sa neizvesnim katarzičnim ishodom. Ako problematizovanje takvog karaktera i postoji, ono je dato u formi aforističnog udarca (»politika je stvar čizmara« – Pešić 1965: 34), ili olovno teške simbolizacije (»Video sam Bogorodicu gde, držeći kolvku na boku, šeta ispred jedne kasarne« – Pešić 1965: 55). Kako god bilo, to je jedna strana Pešićevih poetskih vizija.

Njihova kontrateža nalazi se u primerima koji svedoče da je sa vasionom (i čovekom u njoj) sve u najboljem redu, i to toliko da se lirsko *ja* postavlja u središte kosmogonijskog i mit iščitava kao najintimnija građa egzistencije koja se ne izjeda sumnjom. Na njegovoj glavi *nebeska kvočka/gnezdo napravila*, on hodi kroz *Mesečev jarak*, on je šegrt kod Neba, prosac gromove kćeri, on munjom zakiti šešir, njegovi koviljski korpari upregnuće mesec u kola i otići na nebo po pruće, njemu *noge upadaju u zvezde*, komete ga *repom po licu udaraju*, on peva:

Moj otac planete ore,
Moja mati, za njim,
U brazde baca
Seme: zvezde (Pešić 2015: 8)

Pešićeva recepcija mitskog duhovnog imetka koji se prevodi u delatan sloj pesničkog teksta, stvar je uverenja da se mitski prostori, likovi, objekti, događaji i sakralno vreme održavaju preko trajanja koje ne jenjava u bezbrojnim reinkarnacijama u individualnom. On ne žudi za prvobitnim već jeste u prvobitnosti kao deo praroditeljskog čina i praroditeljske porodice. Istovremeno je i onaj koji je »posećuje«. Ta dihotomnost – pripadnost i razlučenost od nebeskog – data je u *Dudu u Kovilju* bez dramatičnog opevanja ljudskog rascepljenja. Štaviše, mnogi pesnički tekstovi odabrani u toj knjizi jesu iskustva za koja bi se moglo kazati da dolaze pravo iz Disovih *nevinih daljina*. Familijarnost sa kosmičkim, relativizacija međa zemnog i astralnog, radosna centriranost čoveka u mitski akt u kom on nije ni pritajeni insajder ni udesom egzistencijalnih i duhovnih lomova bačena jedinka, laka vertikalna prohodnost među svetovima, pa, konačno i atmosfera sjevremenosti, negacije vremena kao sile koja uslovljava ljudsko trajanje ritmom iluzije jučerašnjeg, današnjeg i sutrašnjeg – predstavlja bitan deo Pešićeve poezije čitane pod svetlom naivnog diskursa. Ukorenjenost u nebesko rađa

se iz osećanja da ljudski identitet, izvor i ishod ipak duguju nečemu što se ne može svršiti u teskobi tek jedne telesnosti i tek jednog trena sveopšte prolaznosti. Kao i u tolikim drugim književnim delima, i ovde se zapaža želja da se lično i istorijsko vreme nadiđu, da se ponovo pronađe »žestina s kojom smo živjeli, ili spoznali jednu stvar *prvi put*« (Eliade 1970: 171). Popriličan deo Pešićevih stihova možda se zato može učiniti »zidanicom na pesku« koja bi da bude bedem pred smrću, ali se ni u kom slučaju ne može poistovetiti sa doživljavanjem mita kao »estrade pomoću koje se tešimo u romantičarskim i čisto artistskim trenucima trajanja i vegetiranja« (Leovac 1960: 8). Mit je za Stevana Pešića svemu nadređena univerzalnost, prisutnost, izvesnost u koju se čovek smešta, naprosto oličenje »čvrstog svijeta« (Jolles 1978: 83) kao alternative onom nepredvidivom i proizvoljnom u kom čovek takođe obitava.

Bez direktnih interpretacija konkretnog folklornog »materijala«, Pešić hodi tragom usmenoknjiževne slike sveta, animizma, anamatizma i animalizma kao elemenata koji oblikuju filozofiju življenja kojom se takva pesnička slika sveta i uobličuje. Odatle proističe opipljiva čulnost i nežnost svih lirskih stapanja sa prirodom i vasionom, odatle su pesnikovi poverenički savezi sa miševima čije tajne razgovore sa mesecom nikada nikome neće odati (Pešić 2015: 31), i saosećanje sa žabicom koju suzan za nevestu odbija jer je za *trešnju već veren* (Pešić 2015: 28), i zadovoljstvo kada ga ljubičica, *božja čerkica*, u *obraz poljubi* (Pešić 1965: 18)... Poveći deo njegovog pesništva zapravo je govor o ljudskoj čežnji za rajem i rajskim stanjem, pa tako i ogledalo mitova o negdašnjoj bliskosti Zemlje i Neba, čovekovo sposobnosti da taj put očas prevali, da komunicira sa biljem, životinjama, bogovima. Toj »mitskoj uspomeni potpunog blaženstva« (Eliade 1986b: 43), posvećeno je još jedno iskustvo iz doba »šegrtovanja kod Neba«:

Moj posao je
Niti od svetlosti
U iglu da udevam.
Ujutru počnem,
Uveče završim.
Ja udenem
A nebeska strina šije
Haljinu zemljici. (Pešić 2015: 41)

Usmena lirika zaokupljena nebeskim prilikama, porodičnim odnosima, »poslovima i danima« sunca, meseca, zvezda – podtekst i intertekst je Pešićevog pesništva. Šivenje u kom lirski subjekt učestvuje još jednom dotiče simboliku usmenolirskog odnosa prema ženskom, svetom i božanskom činu sakralne kreacije. Istina, Pešićeva švalja svetlosti, *nebeska strina*, uz pomoćnika koji joj udeva konac u okce čudesne kosmičke igle, primarno stvara mirnu atmosferu porodične prisnosti čiji vrhunac – *haljina zemljici* – zaokružuje vibriranje naivnosti. Ali uz to, ova pesma jeste iskaz o harmonizaciji, homogenizaciji pojedinačnog i univerzalnog. Otuda ljudsko učešće u cikličnom ritmu smenjivanja noći i dana nagoveštava, ponovo, da smisao čovekovog bitisanja jeste u mitotvoračkom repertorijumu.

Takođe, nezaobilazna je i poetska aktualizacija mitologeme o drvetu sveta (Meletinski [b.g.]: 216–19; Eliade 1986a: 134–36). U Pešićevoj lirici javlja se u nekoliko modaliteta i pri tom je, uglavnom, povezana sa svetlosnim/svetlošću, fenomenom koji i inače za razumevanje njegovog dela jeste višestruko značajan čak i kada se svede na neka od osnovnih značenja kakva ima u kolektivnoj svesti (poput oznake utopijskog/budućeg/idealnog sveta ili manifestacije prorokovanja/izricanja istine – Ajdačić 1983: 260). Jedan od tih oblika ostvaren je uz udeo kompleksnih simboličkih značenja jabukovog drveta/ploda formiranih u tradicionalnoj kulturi, obrednoj i običajnoj praksi, naravno i u pesništvu (Čajkanović 1994a: 92–99) u kom se stvrđnjava u »od zlata jabuku«, svetlosnu metaforu kojoj malo koja parira po jezičkoj i estetskoj atomizaciji arhetipskog taloga. U uvodnom delu jedne Pešićeve pesme jabukovo drvo rascvetano stoji između *dalekih zvezda* i *teške zemlje*, a njegova *svetlost* pesnika uzima *za ruku* da ga *odvede kući gore* (Pešić 2015: 16). Belina, korelativ svetlog/čistog/lepog, a potom – u duhu ambivalentnog ustrojstva folklorne slike sveta – htenskog/tabuiranog/opasnog (Radenković 1996: 281–86), raspoznaje se kao proverena spojnica neba i zemlje, života i smrti, i dodatno osnažuje istovetnu osovinsku ulogu drveta u mitskoj svesti. Iako pripada iznimno rabljenim pesničkim modulacijama arhetipskog rečnika, to belo, rascvetano jabukovo drvo, kao svetlosni stub i putanja, kao »blaga ruka« kojom se čovek sa *ove* odvodi na *onu* stranu bez teskobe i strepnje, jedan je od vizuelno, lirski i značenjski naj sugestivnijih Pešićevih poetonima upletenih u arhajska metafizika.

Drugi oblik autorske aktualizacija mitologeme o drvetu sveta oslanja se na religijski i mitološki određen međuodnos duše–ptice–zvezde, utemeljen na simboličkim projekcijama krilatosti duše – hipostaze svetlosti – koja se promiseće u zvezdu kao konačnu ljudsku formu i sudbinu (Đorđević 1958: 49; Čajkanović 1994b: 340; Plotnikova 2001: 192). Ta sinteza pokazala se dostojna Pešićeve tematizacije zavičajnog u Dudu u Kovilju:

Sedoh pod dud
 a taj dud se ljulja i pevuši.
 Šta je ovome selu nočas?
 Pogledam:
 a zvezde sišle
 i jedu naše dudinje.
 Tako su slatke
 dudinje u Kovilju.
 Šta će deca? rekoh,
 šta će ljudi za rakiju?
 Prhnule zvezde!
 Zvonilo je lišće
 i vazduh je mirisao
 od njihovih krila.
 Tri-četiri pera pade dole.
 Uzeh jedno,
 dobro će za tamburu biti. (Pešić 2015: 73)

Smeštanje Kovilja među bajkovne zemlje u kojima je komunikacija sa natprirodnim i nebeskim bez zapreka i čuđenja, a animizam vrhovno načelo, javlja se i u nizu drugih Pešićevih pesama. U svima postoji ponešto od epifanijskog trenutka, one nezaustavljive provale zadovoljstva kada se oseti punoća samoprepoznavanja u stvarima, biljkama, životinjama, nebeskim pojavama i telima... Istovetan tren radosti sačuvala je i navedena raskoš-slika astralnog jata koje sleće na odabrano zavičajno drvo čineći ga svetlošću okićenim, mirisnim, raspevanim, zanjihanim univerzumom u kom krošnja jeste nebo samo (što na mah doziva prizor iz Viline gore ili Zlatne jabuke i devet paunica). Potencirana familijarnost u opštenju sa nebeskim goščama kulminira u završnom stihu, u tako nehajnom podizanju zvezdanog pera – budućeg pera za tamburu. Koviljski pevač i poeta, svikao je na takvo šta.³ Koliko time Pešić u svakom pesniku prepoznaje mitskog izabranika da prenosi ton nezemaljskih sfera, toliko je reč o slici kojom se zavičajno tlo zanamek izmestilo u domen eteričnih kosmičkih fenomena. Upravo u duhu nakane i obećanja kazanog u jednom distihu, među najlepšima te prirode u srpskoj poeziji: *Imam dve ruke:/Premestiću Kovilj na nebo* (Pešić 2015: 56).

Sublimiranje zavičajnog hronotopa kao nadzemaljskog često se postiže hiperbolizacijom pesničke slike. U prethodnom primeru preko slatkosti dudovog ploda kom ni zvezde ne mogu doleteti. U drugom preko neljudske ljudske tvorevine – ispletene korpe u koju stade *Zemlja sa suncem i/Nebo sa zvezdama/i još je mesta bilo* (Pešić 2015: 69). U narednoj pesmi preko količine grožđa u cegeru Kate iz Kovilja: *Dva dana se sladili,/bure vina nacedili/i još im ostalo jedno zrno/za onog slavuja* (Pešić 2015: 63). U sledećoj preko ogromnosti bundeve koja bubri od pesnikove ljubavi prema rodnom dok ono, konačno, ne zauzme sveprostor. Od njenog su lista suncobran za osamdeset i dve devojke pravili, od jedne semenke čamac izdeljali, a poslednja preostala kriška noću obasjava svet:

Kad nema meseca
Obese je da svetli.
Baba u iglu udeva.
Miša u polju vidiš kako trči.
Toliko je mesečine. (Pešić 2015: 64)

Sve je to na tragu je poznatog, paradigmatkog primera znanog kao Laž i paralaž, ali bez tenzije suparničkog verbalnog obračunavanja »mog« i »tuđeg«, a koja je, sa stanovišta poetike šaljive narodne narodne priče te vrste, središnji pokretački činilac. Drugi, žanrovski takođe ključan segment – hiperbolizacija – ostala je produktivna i za oneobičavanje pojavnog, ali i za zadovoljenje intimne želje da se koviljski plodovi i majstori ponude kao takmaci narodnom zelju »debljem od ikakva jablana« i kazanu tolikom da »u selo neće moći stanuti«, i tako pređu u priču-lažu kao jedan od najsigurnijih oblika očuvanja.

³ Najviše Laza Kostić koji je o duši kao ptici i zvezdi ispisao 1885. godine stihove zavidne lepote u pesmi Za kneginjom Marijom Nikolajevnom.

Osim toga, i lagarijski postupak nonsensnih kumulacija na radost svakoga ko je željan začudnog – jedan je od mogućih izvora poetskih slika Stevana Pešića. Hoće li one zračiti bahtinovski pojmljenim karnevalsko-smehovnim regenerisanjem života, ili će ostati samo manifestacija zabavljačke energije što praska jer joj se hoće i može – stvar je interpretacije. Lagarijsko hiperbolisanje kao ludističko plavljenje čula i razuma, u Pešićevoj lirici i poetskoj prozi (a naročito u tekstovima za lutkarski teatar u kojima vlada svim strukturnim aspektima), srasta sa poetikom nadrealnog i snovidnog, sa kerolovskim i zmajjovinskim sluhom za groteskno u dečjem obzorju. U tom duhu je i priča u kojoj i mitsko drvo sveta, i čovek koji na put kreće, i mesto na koje dospeva, poprimaju lice poznato iz šaljive usmene priče o svetu postavljenom naglavce. U njemu su i prostor, i telesnost pripovedača, oblici i dimenzije životinja i biljaka, sredstvo insistiranja na nemogućem i apсурdnom (Samardžija 1997: 78–79). U Pešićevoj priči, neskriveno parafrastički oslonjenoj na narodnu Laž za opkladu i variranu u dramskom obličju u komadu *Čudno čudo*, pripoveda se:

[K]ad sam se probudio – na mojoj glavi izrasla je šuma. Sve sami hrastovi, jele i borovi. Baš dobro, rekoh, naseći ću drva. Uzmem sekiru i pođem... [...] Utom padne i mrak, i da ne bih zalutao, uspem se na jedan bor da vidim gde sam. A taj bor izrastao do samog neba. Popnem se tako na nebo, kad imam šta i da vidim. Stoji na nebu zeleni petao i kljuca zvezde kao zrnevlje. A na njemu sedlo, mamuze i uzengije. O takvom konju oduvek sam sanjao, rekoh, pa uzjaših petla. Putovali smo tako, prešli trideset gora, preleteli devet mora, i u čudesnoj se zemlji našli. (Pešić 2015: 49)

Uz potvrdu tačnosti zapažanja da »kad god se iracionalno ispoljava u svojoj punoj žestini, ono uzima oblik pra-asocijacija i pra-simbola« (Broh 1979: 18), srodno će putovanje biti dato u još jednoj varijaciji hitanja ka *bregovima* iza kojih se ne zna šta je (*možda san, ptica/neka varoš/možda zvezda*), najpre kolima – slomiše se kola, potom na konju – pade konj:

Napravih od pola sebe konja
 A moja druga polovina uzjaši
 O sve lepši
 Bili su bregovi
 Pojurih
 Poljem daleko
 Dugo sam išao
 Bregovi su blizu
 Tad pade prva polovina
 A druga odjuri
 Daleko daleko
 Prema bregovima. (Pešić 2015: 59–60)

Mimo svih doziva i književnih odziva koji se ovim povodom gomilaju već samo oko motiva rasformiravanja tela i autonomnog delovanja komada koji groteskno metonimijski ignorišu celinu, a kamoli oko sveukupne ideje izlivanja iracionalnog bez cenzure – folklor kao sagovornik ostaje vidljiv. Što u obličju lagarija i šaljivih pripovedaka, što, na primer, zagonetki, takvih je (de)konstrukcija u izobilju (od »skidanja« sopstvene glave da se zahvati voda, preko »dva oka što na konju jašu«, pa na dalje).

Samo, i ovoga puta ti impulsi postigli su više od alogične igrarije: iskazali su esenciju pesnikovog duha – nemirnog, tragalačkog, nekonvencionalnog i nezauzdanog, duha čija je misija bila u bacanju rukavice u lice literarnoj dosadi, a sudbina u putu i putovanju.

Zbog svega rečenog čini se da razmišljanje o Pešićevom mestu u srpskoj poeziji druge polovine XX veka ili tek u deceniji u kojoj su objavljene neke od najznačajnijih knjiga B. Miljkovića, S. Raičkovića, V. Pope, M. Pavlovića, I. V. Lalića, A. Vukadinovića ili, recimo, Brane Petrovića – zahteva različite kritičke i analitičke pozicije, te odgovore na mnoštvo nedoumica. Nasumice, ali ne i bezrazložno birane, neke od njih tiču se Pešića i tradicije kosmičkog ekspresionizma (Vučković 2011); njegovog odgovora nadrealističkom imperativu »kulta alogične slikovnosti«, koji se, uz mnoga druga susretanja pesničkih predaka i potomaka, obnavlja 60-tih godina XX veka (Zorić 1991: 53); takođe i njegovog odgovora tendenciji da se u poeziji istih godina intenzivira diskurs naivnog, iako ta poezija nije bila do te mere usložnjena da bi zahtevala naivnu pesmu kao vid »korektiva« (Gordić 1978: 163). Zanimljiva čitanja slute se i povodom budućih ispitivanja Pešićevih srodnosti i razlika sa stilom i pesničkom mišlju njegovih najglasovitijih savremenika. Iz te ogromne komparativističke nepoznanice izdvaja se, na primer, atraktivan hipotetički dijalog Pešićeve posvećenosti mesecu i svega što je u prozi naslovljenoj *Moj život sa nebeskim telima* o mesecu rekao Miodrag Pavlović dok je uviđao njegove putanje »o kojima astrolozi nisu ništa slutili« i razaznavao ga kao »veliku i pravu nadu, znak drugačijeg bivanja« (Pavlović 1999: 197–226).

Ipak, najobimniji posao obećava promatranje Pešićevog dela u kontekstu vazda živog i dinamičnog bavljenja srpske pisane književnosti mitskim, folklornim, usmeno-poetskim iskustvom. Podjednako zahtevan posao nazire se i kada se taj kontekst svede na proces »modernističke folklorizacije« koju reprezentuje delo Vaska Pope (Maticki 2003: 323–38). Bez prejudiciranja odgovora na pitanje može li Pešićevo delo znatnije uticati na postojeće stavove o odnosu usmenog i savremenog srpskog pesništva, ostaje uverenje da u prilog opravdanosti takvih istraživanja govori raznolikost folklornog »materijala« koji je urastao u biće, jezik i semantiku Pešićevog dela. Ta uraslost ne ispoljava se u prenošenju usmene formulativnosti ili melodijske linije. Ne ispoljava se ni u šiježnim (re)interpretacijama. Od mita kao »otelovljene dogme« (Baskom 1987: 224) o delima heroja, božanstava, o antropogonijskim i kosmogonijskim činovima, ovde je privlačniji prelom mita u folklornom odrazu, odnosno, mitološko-simbolički kompleks tradicionalne kulture, njeno ustrojstvo po zakonitostima binarnih opozicija, očovečenja svega postojećeg, čulnosti, afektivnosti, etiološkičnosti, stalnog preplitanja profanog i sakralnog... Refleksije pobrojanog u poetskom jeziku usmene književnosti predstavljaju primarno privlačan sloj za autorski izraz. Tako je, recimo, u svakom dodiru sa usmenom zagonetkom primetan pre svega impuls metaforičkog kodiranja i slikovnosti uspostavljenih analogija koje aktivno deluju u kreiranju nečeg novog. Narodno verovanje i predanje ovde ne istrajava kao rudokop pagansko-arhajske egzotike u kom se samodopadno kreće pesnikova etnografska erudicija, već kao poetski i fantazijski uzbudljiv model promatranja i objašnjavanja pojavnog: bliskog, a mističnog. Tako i bajka Pešićevoj poeziji nije zanimljiva morfološki, pa ni kao izvor atraktivnih stilema, već kao principijelno razvijanje čudesne slike sveta. Sve to (ako se izuzme lagarija zbog

postojanja direktnih parafraza usmenih narativa) funkcioniše kao citatni signal u drugom tekstu-kontekstu, kao mikro-detalj usmenopoetskog fonda, istovremeno maksimalno formalno redukovan a semantički pregnantan. Takođe, vredi naglasiti da se njihov izbor uvek drži aistorične i anacionalne imaginacije. Najopštiji doživljaj mita ovde ide mimo skliskog terena mitomanstva i mitomanije, a doživljaj usmene književnosti mimo programski zadanog ukorenjivanja ličnog kao nacionalnog identiteta. I jedno i drugo pesniku je potrebno kao oblik naglašavanja intimne i intimističke pesničke vizije, misli, emocije, senzibilnosti koja ne želi ništa drugo do govoriti o sebi iznutra jezikom iznutra i na taj način se potvrditi u univerzalnom, svečovečanskom. Zato se u Pešićevoj poeziji ovakvi citatno-aluzivni signali nameću kao »čiste« reči čijim ponornim značenjima nije potrebna dodatna verbalna ornamentika za aktiviranje – one isijavaju značenje onako kako se to događa po zakonitostima obnavljanja filogeneze. »Pesnik kaže *oblak, kamen, zmija, reka*, i ma koja značenja on sam davao ovim rečima, u njima se krije uvek i ona bitna supstanca koju je u njih ugradio svekoliko pređeni put ljudske vrste« (Kostić 1983: 26). Takve supstance, posebno kada ih generira mitopoetski proces, difuzno prekrivaju Pešićev iskaz. Među njima su i one ovde pogledane: *mesec, nebo, zvezde, svetlost, jabuka, drvo*, i one koje nisu ni okrnute: *gavran, miš, munja, hrast, slavuj*... Njihova resemantizacija, u kojem god pravcu išla, niti može niti želi osujetiti izvornu sumu tradicijom zgusnutog značenja. No, svaka ponuđena alternacija – što uvek iznova podseća na vitalnost fonda u koji se zahvata, a, dakako, i na imaginacijsku vitalnost onoga koji zahvata – nova je funkcionalizacija, nov modus za obelodanjivanje sopstvenog ljudskog i pesničkog bića. Tako jezik folklorno-mitološkog nasleđa ovde jeste jezik panteističkog osećanja i zebnje, nebeskih i zemnih čovekovih staza, sanjarenja i prorokovanja, ontološke celovitosti i raspolućenosti, naposljetku i čudnih čuda o kojima je pevao Stevan Pešić, Hiperborejca među nama (Popov 2013: 64). Fragmentaran uvid u sve to pretendovao je isključivo na podsećanja da na rubnom prostoru kanona srpske književnosti postoji pesnički glas vredan kritičke i čitalačke znatiželje.

IZVORI I LITERATURA

- Dejan AJDAČIĆ, 1983: Funkcije svetlosti u narodnoj poeziji. *Književnost i jezik* 30/4. 257–70.
- Svetislav BASARA, 1985: Faktografija i fantazmagorija. *Književne novine* 36/697. 9.
- Viljem BASKOM, 1987: Oblici folklora: Prozne naracije. Prev. Z. Karanović. *Polja* 33/340. 224–28.
- Miroslav BELOVIĆ, 1994: Od tragedije do lutkarske fantastike. *Književne novine* 46/897. 8.
- Herman BROH, 1979: *Pesništvo i saznanje*. Prev. S. Janković. Niš: Gradina.
- Veselin ČAJKANOVIĆ, 1994a: *Rečnik srpskih narodnih verovanja o biljkama*. Sabrana dela iz srpske religije i mitologije, knj. 4. Prir. V. Đurić. Beograd: SKZ, BIGZ, Prosveta, Partenon M.A.M.
- Veselin ČAJKANOVIĆ, 1994b: *Stara srpska religija i mitologija*. Sabrana dela iz srpske religije i mitologije, knj. 5. Prir. V. Đurić. Beograd: SKZ, BIGZ, Prosveta, Partenon M.A.M.

- Laza ČURČIĆ, 2013: Uz čitanje *Velike knjige* Stevana Pešića. *Stevan Pešić: Život i delo: Zbornik radova sa stručnog skupa održanog u Gradskoj biblioteci u Novom Sadu 6. oktobra 2009. godine*. Novi Sad: Gradska biblioteka. 83–89.
- Maja DIMITRIJEVIĆ, 1994: Tragična dimenzija u dramskom delu S. Pešića. *Književne novine* 46/897. 8.
- Dragoljub DRAGOJLOVIĆ, 2008: *Paganizam i hrišćanstvo u Srba*. Beograd: Službeni glasnik.
- Zoran ĐERIĆ, 2015: Pesnička zaostavština Stevana Pešića. Pogovor. Stevan Pešić: *Dud u Kovilju*. Novi Sad: Zmajeva dečje igre. 75–97.
- Tihomir R. ĐORĐEVIĆ 1958: *Priroda u verovanju i predanju našega naroda*. Beograd: Naučno delo/Srpska akademija nauka.
- Rajko ĐURIĆ, 1990: *Zagonetke i mitovi Roma*. Novi Sad: Društvo Vojvodine za jezik, književnost i kulturu Roma.
- Mircea ELIADE, 1986a: *Sveto i profano*. Prev. Z. Stojanović. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.
- Mircea ELIADE, 1986b: Nostalgija za rajem u primitivnim tradicijama. Prev. N. Subotić. *Književna kritika* 16/6. 66–73.
- Mircea ELIADE, 1970: *Mit i zbilja*. Prev. M. Cvitan i Lj. Mifka. Zagreb: Matica hrvatska.
- Slavko GORDIĆ, 1978: *U vidiku stiha: Eseji i kritike*. Novi Sad: Ćirpanov.
- Vladimir GVOZDEN, 2013: *Katmandu ili kabinet čudesa Stevana Pešića*. *Stevan Pešić: Život i delo: Zbornik radova sa stručnog skupa održanog u Gradskoj biblioteci u Novom Sadu 6. oktobra 2009. godine*. Novi Sad: Gradska biblioteka. 17–24.
- Nenad Đ. JANKOVIĆ, 1951: *Astronomija u predanjima, običajima i umotvorinama Srba*. Beograd: Srpska akademija nauka.
- Dragoljub JEKNIĆ, 1987: Roman od poezije i ljubavi. *Detinjstvo* 13 /1–2. 136–38.
- Andre JOLLES, 1978: *Jednostavni oblici*. Prev. V. Biti. Zagreb: Studentski centar Sveučilišta.
- Zoja KARANOVIĆ i Ljiljana PEŠIKAN LJUŠTANOVIĆ, 1994: *Poslovi i dani srpske pesničke tradicije*. Novi Sad: Svetovi.
- Zoja KARANOVIĆ, 2010: *Nebeska nevesta*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
- Milan B. KNEŽEVIĆ, 1981: *Prelja na mesecu: Novi zapisi narodnih umotvorina*. Beograd: Narodna knjiga.
- Zvonimir KOSTIĆ, 1983: *Arhaično i moderno: Eseji o našim pesnicima XX veka*. Beograd: Prosveta.
- Branislav KRAVLJANAC, 1982: Pozorište Stevana Pešića. *Detinjstvo* 8/3–4. 29–34.
- Slavko LEOVAC, 1960: *Poezija i mit*. Sarajevo: Svjetlost.
- Jovan LJUŠTANOVIĆ, 2009: *Brisanje lava: Poetika modernog i srpska poezija za decu od 1951. do 1971. godine*. Novi Sad: DOO Dnevnik – novine i časopisi.
- Jovan LJUŠTANOVIĆ, 2017: Na granici detinjstva – mesec. O simbolici meseca u srpskoj i hrvatskoj književnosti za decu. *Il SoleLuna presso gli slavi meridionali* II. Ur. Ljiljana Banjanin, Persida Lazarević Di Giacomo, Sanja Roić, Svetlana Šeatović. Alessandria: Edizion dell 'Orso. 395–409.
- Miodrag MATICKI, 2003: *Jezik srpskog pesništva*. Novi Sad: Prometej.
- Vojin MATIĆ, 2010: *Detinjstvo naroda*. Beograd: Službeni glasnik.

- Eleazar MELETINSKI, [b.g.]: *Poetika mita*. Prev. J. Janićijević. Beograd: Nolit.
- Nada MILOŠEVIĆ ĐORĐEVIĆ, 1971: *Zajednička tematsko-sižejna osnova srpskohrvatskih neistorijskih epskih pesama i prozne tradicije*. Beograd: Filološki fakultet.
- Dragana MRŠEVIĆ RADOVIĆ, 2008: *Frazeologija i nacionalna kultura*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
- Natko NODILO, 1981: *Stara vjera Srba i Hrvata*. Split: Logos.
- Ljubica OSTOJIĆ, 2013: O Stevanu Pešiću. *Stevan Pešić: Život i delo: Zbornik radova sa stručnog skupa održanog u Gradskoj biblioteci u Novom Sadu 6. oktobra 2009. godine*. Novi Sad: Gradska biblioteka, 139–44.
- Predrag PALAVESTRA, 1972: *Posleratna srpska književnost 1945–1979*. Beograd: Prosveta.
- Miodrag PAVLOVIĆ, 1989: Tumačenje triju mitoloških narodnih pesama. *Antologija lirске narodne poezije*. Prir. M. Pavlović. Beograd: NIRO Književne novine. 195–212.
- Miodrag PAVLOVIĆ, 1999: *Svečanosti na platou. Obredi poetičkog života*. Beograd: Prosveta.
- Dejan PENČIĆ-POLJANSKI, 2008: Uvod za slovo o Stevanu Pešiću. *Detinjstvo* 34/4. 18–26.
- Stevan PEŠIĆ, 1965: *Mesečeva enciklopedija*. Beograd: Univerzitetski odbor SSJ Beogradskog univerziteta.
- Stevan PEŠIĆ, 1982: *Katmandu*. Beograd: Prosveta.
- Stevan PEŠIĆ, 1991: *Svetlo ostrvo*. Beograd: Prosveta–Koprodukcija.
- Stevan PEŠIĆ, 2015: *Dud u Kovilju: Izbor iz pesničke zaostavštine*. Izbor i pogovor Z. Đerić. Novi Sad: Zmajevе dečje igre.
- Anna A. PLOTNIKOVA, 2001: Zvezde. *Slovenska mitologija: Enciklopedijski rečnik*. Ur. S. M. Tolstoj i Lj. Radenković. Beograd: Zepter book worls. 191–92.
- Raša POPOV, 2013: Pešićev panteizam. *Stevan Pešić: Život i delo: Zbornik radova sa stručnog skupa održanog u Gradskoj biblioteci u Novom Sadu 6. oktobra 2009. godine*. Novi Sad: Gradska biblioteka. 61–64.
- Vladimir JAKOVLJEVIĆ PROP, 1990: *Historijski korijeni bajke*. Prev. V. Flaker. Sarajevo: Svijetlost.
- Ljubinko RADENKOVIĆ, 1996: *Simbolika sveta u narodnoj magiji Južnih Slovena*. Niš: Prosveta; Beograd: Balkanološki institut SANU.
- Ivan RASTEGORAC, 1994: Stevan Pešić – hodač u snu: Pledoaje za novo čitanje *Mesečeve enciklopedije*. *Književne novine* 46/897. 8.
- Snežana SAMARDŽIJA, 1997: *Poetika usmenih proznih oblika*. Beograd: Narodna knjiga/Alfa.
- Srboljub STANKOVIĆ, 1994: Svet lutaka Stevana Pešića. *Književne novine* 46/897. 8.
- Svetlana M. TOLSTOJ, 2001: Mesec: *Slovenska mitologija. Enciklopedijski rečnik*. Ur. S. M. Tolstoj i Lj. Radenković. Beograd: Zepter book world. 354–55.
- Valentina VASEVA, 2002: Rađanje dece u kosmo-biološkom ritmu rađanja života. Prev. D. Ajdačić. *Kodovi slovenskih kultura (Deca)* 7/7. 27–54.
- Radovan VUČKOVIĆ, 2011: *Poezija srpske avangarde*. Beograd: Službeni glasnik.
- Pavle ZORIĆ, 1991: *Vrhovi: Miodrag Pavlović, Ljubomir Simović, Matija Bečković*. Beograd: SKZ.
- Perica ZUBAC, 1966: Pet pesnika: Miodrag Stanislavljević, Petar Cvetković, Stevan Pešić, Ivan Rastegorac, Nikola Višnjic. *Polja* 12/92. 13.

POVZETEK

Čeprav kritika pomen Stevana Pešića (1936–1994) vidi predvsem v potopisni prozi, dramah in besedilih za lutkarsko gledališče, je v tem delu središče zanimanja njegova poezija: prva pesniška knjiga *Mesečeva enciklopedija* (1965) in *Dud v Kovilju* (2015), izbor stihov in poetske proze, prirejen iz Pešićeve rokopisne zapuščine. Preučeni so bili refleksi slovanske mitologije, ustne poezije, ljudskih verovanj, tradicije, ugank in refleksije najsplošnejših principov ustno poetske slike sveta (animizma, antropomorfizma, ambivalentnost). V nekaj izbranih primerih, ki se tičejo glavne Pešićeve duhovne in ustvarjalne preokupacije (to so simbolika lune, zemeljskega in kozmičnega, igre sanjskega, iracionalnega, nadrealnega) s poudarkom na folklorno-mitološki dediščini kot aktivnem citatnem in intertekstualnem sloju. Ta oblikuje asociativnost, semantiko in ekspresivnost Pešićevega lirskega izraza in potrjuje pesnikovo zasidranost v mitskem in ustnem.

